

หลักการจัดการพื้นที่ตามรูปแบบโคกหนองนาโมเดล
กรณีศึกษา เรือนเคียงนา เกษตรอินทรีย์สืบศาสตร์พระราช
หมู่ที่ 12 ตำบลนาไม้ไผ่ อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช*

PRINCIPLES OF AREA MANAGEMENT ACCORDING TO THE KHOK NONG NA MODEL
ACASE STUDY RUEAN KHANG NA. ORGANIC AGRICULTURE, KING, VILLAGE NO. 12,
NA MAI PHAI SUBDISTRICT, THUNG SONG DISTRICT,
NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

ศิริประภัสร์ อินทรพรหม¹, จิตติมา ดำรงวัฒนะ^{1*}, พงศ์ประสิทธิ์ อ่อนจันทร์¹, สุธิรา ชัยรักษา เงินถาวร¹,
กิริติญา สุนญภาพ², สุวรรณ วงศ์การค้า²

Siripapat Inprom¹, Jittima Damrongwattana^{1*}, Pongprasit Onchan¹, Sutira Chairuksa Ngoenthaworn¹,
Kiratiya Sunyapop², Kiratiya Sunyapop²

¹มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ประเทศไทย

¹Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Thailand

²มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ประเทศไทย

²Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Si Thammarat Campus, Thailand

*Corresponding author E-mail: jittima_dam@nstru.ac.th

บทคัดย่อ

สารนิพนธ์นี้ศึกษาเรื่อง หลักการจัดการพื้นที่ตามรูปแบบโคกหนองนาโมเดล กรณีศึกษา เรือนเคียงนา เกษตรอินทรีย์สืบศาสตร์พระราช หมู่ที่ 12 ตำบลนาไม้ไผ่ อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักการจัดการพื้นที่ตามรูปแบบโคก หนอง นา โมเดล และศึกษาประโยชน์ของการจัดการพื้นที่ตามรูปแบบโคก หนอง นา โมเดล กรณีศึกษา เรือนเคียงนา เกษตรอินทรีย์สืบศาสตร์พระราช หมู่ที่ 12 ตำบลนาไม้ไผ่ อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพผลการวิจัยพบว่า 1. หลักการจัดการพื้นที่และประโยชน์ของรูปแบบโคกหนองนาโมเดล การจัดการพื้นที่แบ่งออกเป็น 3 ส่วนหลัก ได้แก่ พื้นที่โคก หนอง และนา โดยพื้นที่โคกประมาณ 60% เป็นดินที่ขุดจากหนอง เพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยและเพาะปลูก รวมถึงเลี้ยงสัตว์ ส่วนพื้นที่หนองมีการขุดคลองไส้ไก่เพื่อกักเก็บน้ำและเลี้ยงปลา และพื้นที่นาประมาณ 30% ใช้ปลูกข้าวอินทรีย์ปลอดสารเคมีโดยใช้มูลสัตว์เป็นปุ๋ยเพื่อลดต้นทุนและค่าใช้จ่าย 2. การจัดการพื้นที่แบบโคกหนองนาโมเดล ก่อให้เกิดประโยชน์หลายด้าน ด้านคุณภาพชีวิต เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น ครอบครัวมีความมั่นคง ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและสามารถใช้เวลาอยู่ร่วมกัน รวมถึงได้ออกกำลังกายและสัมผัสกับธรรมชาติ ส่งผลต่อสุขภาพกายและใจที่ดีขึ้น ด้านเศรษฐกิจ เกษตรกรสามารถผลิตและจำหน่ายผลผลิตได้ต่อเนื่องทั้งปี ลดความยากจน และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านสังคม ช่วยเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน เรียนรู้และพึ่งพากัน สร้างสายสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น ด้านทรัพยากร การปลูกพืชหลายชนิดและคลุมดินช่วยป้องกันการพังทลายของหน้าดิน การใช้ปุ๋ยหมักและวัสดุธรรมชาติทำให้ดินอุดมสมบูรณ์ เพิ่มประสิทธิภาพการใช้น้ำ และส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า

คำสำคัญ: โคกหนองนาโมเดล, เรือนเคียงนา, เกษตรอินทรีย์, ศาสตร์พระราช

Abstract

This thesis studies the principles of land management based on the Kook Nong Na Model, a case study of Ruean Kiang Na Organic Farm, a project following the King's Philosophy, located in Village No. 12, Na Mai Phai Subdistrict, Thung Song District, Nakhon Si Thammarat Province. The objectives are to examine the principles of land management using the Kook Nong Na Model and its benefits, using a qualitative research method. The research findings indicate that: 1. Principles of land management and benefits of the Kook Nong Na Model: Land management is divided into three main parts: Kook (hill), Nong (pond), and Na (rice paddy). Approximately 60% of the Kook area is soil excavated from the Nong (pond) for housing, cultivation, and livestock farming. The Nong area has small canals for water retention and fish farming. Approximately 30% of the Na area is used for organic rice cultivation, free from chemicals, using animal manure as fertilizer to reduce costs and expenses. 2. The Kook Nong Na Model land management yields several benefits, including improved quality of life, increased farmer income, and family stability. Mutual support and spending quality time together, along with exercise and connection with nature, contribute to improved physical and mental health. Economically, farmers can produce and sell their produce continuously throughout the year, reducing poverty and promoting ecotourism. Socially, it strengthens community unity, fosters learning and interdependence, and builds strong relationships. In terms of resources, planting multiple crops and using cover crops prevents soil erosion, the use of compost and natural materials enriches the soil, improves water efficiency, and promotes the efficient conservation of local resources.

Keywords: Khok Nong Na Model, Rice Field-Side House, Organic Farming, King's Philosophy

บทนำ

เกษตรทฤษฎีใหม่ หมายถึง การพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนด้วยการจัดการไร่นาอย่างเหมาะสม มีการจัดสรรแหล่งน้ำที่ใช้ในการเกษตรแบบผสมผสานให้ใช้ได้ในพื้นที่แล้ง ทั้งนี้เพื่อให้เกษตรกรเลี้ยงตัวเองได้มีรายได้และอาหารไว้บริโภคตลอดปี เป็นการทำเกษตรกรรมที่ยั่งยืนสำหรับเกษตรกรชาวไทย และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำรัสว่า “...ถึงบอกว่าเศรษฐกิจพอเพียง และทฤษฎีใหม่ สองอย่างนี้จะทำความเจริญแก่ประเทศได้ แต่ต้องมีความเพียร แล้วต้องอดทน ต้องไม่ใจร้อน...” พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงทำการศึกษาและวิจัยเชิงปฏิบัติ เกี่ยวกับทฤษฎีใหม่มาเป็นเวลานานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 ในพื้นที่ส่วนพระองค์ขนาด 16 ไร่ 2 งาน 23 ตารางวา ไกล้วัดมงคล ตำบลห้วยยาง อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี และทรงมอบให้มูลนิธิชัยพัฒนาที่ทรงจัดตั้งขึ้นมาเพื่อเสริมโครงการของรัฐ ทั้งนี้ก่อนที่จะทรงนำเอกสารออกเผยแพร่อย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2537 นั้น ทรงให้จัดตั้ง “ศูนย์บริหารพัฒนา” ตามแนวพระราชดำริ อยู่ในความรับผิดชอบของมูลนิธิชัยพัฒนา เพื่อเป็นต้นแบบสาธิตการพัฒนาด้านการเกษตรโดยประสานความร่วมมือระหว่าง วัฒนธรรมและรัฐ ทำการเผยแพร่อาชีพการเกษตรและจริยธรรมแก่ประชาชนในชนบท โดยทรงหวังว่าหากประสบความสำเร็จก็จะใช้เป็นแนวทางสาธิตในท้องที่อื่น ๆ ต่อไป ทั้งนี้ในส่วนของการพัฒนาด้านการเกษตรนั้น ก็คือ แนวคิดและมรรควิธีที่รู้จักกันในนาม “เกษตรทฤษฎีใหม่” จากสภาพปัญหาการเกษตรที่เกิดขึ้น ทำให้แนวคิดที่มุ่งแสวงหาทางออกแก่สังคม ทางด้านการเกษตร ทำให้มีทางเลือกใหม่เกิดขึ้น ซึ่งปฏิเสธแนวคิดการทำเกษตรแผนใหม่ แม้ว่าเกษตรกรรมแบบเคมีจะยังคงเป็นกระแสหลักของระบบการเกษตรของประเทศไทย (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2560)

โคกหนอง นา โมเดล เป็นการจัดการพื้นที่ซึ่งเหมาะกับพื้นที่การเกษตร ซึ่งเป็นผสมผสานเกษตรทฤษฎีใหม่ เข้ากับภูมิปัญญาพื้นบ้านที่อยู่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติในพื้นที่นั้น ๆ โคก หนอง นา โมเดล เป็นการที่ให้ธรรมชาติจัดการตัวมันเองโดยมี มนุษย์เป็นส่วนส่งเสริมให้มันสำเร็จเร็วขึ้นอย่างเป็นระบบและในการพัฒนาจัดการพื้นที่ทางเพื่อการเกษตร ซึ่งเป็นการผสมผสานของเกษตรทฤษฎีใหม่ร่วมกับภูมิปัญญาพื้นบ้านของไทยที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ กรชนก สนิทวงศ์ และคณะ เศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ 9 ที่ทรงพระราชทานมานานกว่า 30 ปี ซึ่งเป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนรากฐานของวัฒนธรรมไทย ยึดหลักทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผลและการสร้างภูมิคุ้มกันตัวเอง (กรชนก สนิทวงศ์ และคณะ, 2563)

เรือนเคียงนา เกษตรอินทรีย์สืบศาสตร์พระราชฯ หมู่ที่ 12 ตำบลนาไม้ไผ่ อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้มีการน้อมนำศาสตร์พระราชามาใช้ในการทำการเกษตรเพราะเชื่อว่าการทำเกษตรมีความมั่นคงทุกด้าน คนทุกคนต้องกินเริ่มจากผลิตอาหารบริโภคในครัวเรือนจึงเอาไปขายและแจกจ่าย แต่ยึดความสุขที่ได้รับ ตนเองเริ่มต้นจากการปลูกเพื่อแจกให้ได้ฐานลูกค้าเมื่อลูกค้าพอใจผลผลิต เมื่อเราเริ่มขายแม้ราคาจะสูงกว่าตลาด ลูกค้าก็ยังเลือกซื้อผลผลิตของเรา มั่นใจในคุณภาพว่าเป็นพืชผักที่ปลอดภัย ปัจจุบันทำการเกษตรมาแล้วกว่า 2 ปี โดยที่กรมการพัฒนาชุมชนที่ได้ดำเนินโครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามหลักทฤษฎีใหม่ประยุกต์สู่ โคก หนอง นา โมเดล ส่งผลให้สมาชิกในชุมชนตำบลนาไม้ไผ่ มีการสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ ทำให้สมาชิกได้ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน นำมาซึ่งสร้างเป็นรายได้ ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นด้วย นอกจากนี้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกันให้เกิดสังคมที่ดี นอกจากนี้เรือนเคียงนาจะพัฒนาพื้นที่ให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรในอนาคต จากการศึกษาพบว่า การจัดการพื้นที่ตามรูปแบบโคกหนองนาโมเดลของเรือนเคียงนามีการพัฒนาที่น่าสนใจ และเป็นแบบอย่างแก่ผู้สนใจ สามารถพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ต่อไปได้

ดังนั้น ผู้วิจัยสนใจศึกษาเรื่อง หลักการจัดการพื้นที่ตามรูปแบบโคกหนองนาโมเดล กรณีศึกษา เรือนเคียงนา เกษตรอินทรีย์สืบศาสตร์พระราชฯ หมู่ที่ 12 ตำบลนาไม้ไผ่ อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อให้ทราบ หลักการจัดการพื้นที่ตามรูปแบบโคก หนอง นา โมเดล และประโยชน์ของการจัดการพื้นที่ตามรูปแบบโคก หนอง นา โมเดล กรณีศึกษา เรือนเคียงนา เกษตรอินทรีย์สืบศาสตร์พระราชฯ หมู่ที่ 12 ตำบลนาไม้ไผ่ อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักการจัดการพื้นที่ตามรูปแบบโคก หนอง นา โมเดล กรณีศึกษา เรือนเคียงนา เกษตรอินทรีย์สืบศาสตร์พระราชฯ หมู่ที่ 12 ตำบลนาไม้ไผ่ อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. เพื่อศึกษาประโยชน์ของการจัดการพื้นที่ตามรูปแบบโคก หนอง นา โมเดล กรณีศึกษา เรือนเคียงนา เกษตรอินทรีย์สืบศาสตร์พระราชฯ หมู่ที่ 12 ตำบลนาไม้ไผ่ อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ เจ้าของเรือนเคียงนา เกษตรอินทรีย์สืบศาสตร์พระราชฯ หมู่ที่ 12 ตำบลนาไม้ไผ่ อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 2 คน ได้แก่ นายณรงค์ศักดิ์ รักบ้าน และนางสาวชนิกา หนูคล้าย
2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง ได้แก่ ผู้ที่มีส่วนรับรู้ในกิจกรรมการจัดการเรือนเคียงนา อินทรีย์สืบศาสตร์พระราชฯ หมู่ที่ 1 ตำบลนาไม้ไผ่ อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 4 คน ได้แก่

นายพรชัย จริตงาม บิดานายณรงค์ศักดิ์ รักบ้าน

นายเขาเขม อนุตทัย พี่ชายณรงค์ศักดิ์ รักบ้านผู้ช่วยงานในเรือนเคียงนาฯ

นายชุตติพงศ์ ขอบทำจิต ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 12 ตำบลนาไม้ไผ่

นางสาวพิมพ์ภัส จริตงาม พัฒนาการประจำสำนักงานพัฒนาชุมชนทุ่งสูง ผู้รับผิดชอบ ตำบลนาไม้ไผ่
นางสาววรรณิศา ชอบทำกิจ ผู้รับผลผลิตไปจำหน่าย

เครื่องมือรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล ประกอบด้วย เพศ อายุ อาชีพ

ส่วนที่ 2 แบบสัมภาษณ์ ใน 2 ด้าน ประกอบด้วย 1) เพื่อศึกษาหลักการจัดการพื้นที่ตามรูปแบบโคกหนองนาโมเดล และ 2) เพื่อประโยชน์ของการจัดการพื้นที่ตามรูปแบบโคกหนองนาโมเดล

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร การค้นคว้ารวบรวมข้อมูลเพื่อนำไปใช้แนวทางในกระบวนการเรียนรู้ที่ควบคุมเนื้อหาได้อย่างถูกต้อง โดยจากเอกสารทางวิชาการ ตำรา หนังสือ บทความ วารสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสารทางราชการ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ซึ่งเป็นข้อมูล ทุติยภูมิการศึกษาภาคสนาม การศึกษาในเชิงคุณภาพเป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลโดยใช้กรอบแนวคิดที่กำหนดไว้เปลี่ยนแนวทางในการแสวงหาความจริงเกี่ยวกับหลักการจัดการพื้นที่ตามรูปแบบโคกหนองนาโมเดล กรณีศึกษา เรือนเคียงนา เกษตรอินทรีย์สืบศาสตร์พระราชา ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก นายณรงค์ศักดิ์ รักบ้าน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษานี้ ใช้วิธีเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ เมื่อตรวจสอบความครบถ้วนถูกต้องสมบูรณ์แล้ว นำมาวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้ ข้อมูลเชิงคุณภาพที่รวบรวมได้ทั้งจากการศึกษาเอกสารข้อมูลกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เป็นการแสวงหาข้อมูลซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีอยู่จริงนำมาวิเคราะห์เนื้อหาแล้วนำผลการศึกษาดังกล่าวมาวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อทราบถึงข้อเท็จจริง

ผลการวิจัย

1. หลักการจัดการพื้นที่ตามรูปแบบโคก หนอง นา โมเดล กรณีศึกษา เรือนเคียงนา เกษตรอินทรีย์สืบศาสตร์พระราชา หมู่ที่ 12 ตำบลนาไม้ไผ่ อำเภอทุ่งสูง จังหวัดนครศรีธรรมราช

1.1 หลักในการจัดการพื้นที่โคก จากสัดส่วนของพื้นที่โคก หนอง นา ทั้งหมด มีการพื้นที่ส่วนที่เป็นโคก ประมาณ 60 เปอร์เซ็นต์ โดยพื้นที่โคกจะมาจากการขุดหนอง เพื่อใช้ประโยชน์ในการกักเก็บน้ำ โดยนำดินที่ขุดหนองทำมาเป็นโคก เพื่อให้มีลักษณะสูงชันมากกว่าปกติจากพื้นที่เดิม เพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัย และสำหรับเพาะปลูก แล้วก็ใช้พื้นที่ในการเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ

ภาพที่ 1 พื้นที่โคก

ภาพที่ 2 การปลูกต้นไม้ตามคันนา

ภาพที่ 3 ที่อยู่อาศัยในพื้นที่โคก

ภาพที่ 4 การเลี้ยงหมูป่า

1.2 หลักในการจัดการพื้นที่หนอง เรือนเคียงนาได้มีการขุดคลองไส้ไก่ เป็นเส้นทางน้ำ หรือที่เรียกว่า มีหน้าที่หลัก ๆ คือ เป็นที่สำหรับใช้เลี้ยงปลาและมีหน้าที่กักเก็บน้ำการทำโคก หนอง นา ต้องมีการบริหารในการจัดการพื้นที่ คือหลักของหนองการกักเก็บน้ำ จะเก็บน้ำฝนที่ตกลงมาในพื้นที่ของเราให้อยู่ในหนองได้มากที่สุดที่จะดึงน้ำมาใช้ในหน้าแล้งและในเรื่องของการปลูกผัก การเลี้ยงหมูป่า การเลี้ยงไก่ และการเลี้ยงปลา

ภาพที่ 5 พื้นที่หนอง

ภาพที่ 6 การขุดหนอง

ภาพที่ 7 การขุดคลองไส้ไก่

ภาพที่ 8 การเลี้ยงปลาในพื้นที่หนอง

1.3 หลักในการจัดการพื้นที่นา พบว่า มีการใช้พื้นที่ 30 % เพื่อทำการปลูกข้าวแบบเกษตรอินทรีย์ที่ปลอดสารพิษ ไม่ใช่ปุ๋ยเคมีในการบำรุงต้นข้าว แต่ที่นี้เราจะใช้มูลของสุกรเป็นปุ๋ยในการบำรุงต้นข้าว มีการปลูกเพื่อไว้บริโภคมากกว่าการจำหน่าย จะมีการปลูกข้าวปีละครั้งเพื่อไว้กินเอง มีการเก็บเกี่ยวเอง ทำเองทุกอย่าง เพื่อเป็นการลดค่าแรง ลดต้นทุน เป็นการลดค่าใช้จ่ายในการซื้อข้าวมาบริโภค

ภาพที่ 9 พื้นที่นา

ภาพที่ 10 ข้าวที่สุกพร้อมเก็บเกี่ยว

ภาพที่ 11 พื้นที่นาหลังการเก็บเกี่ยว

2. ประโยชน์ของการจัดการพื้นที่ตามรูปแบบโคกหนองนาโมเดล กรณีศึกษา เรือนเคียงนา เขตอินทรียี่สิบศาสตร์พระราชามูที่ 12 ตำบลนาไม้ไผ่ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดนครศรีธรรมราช

2.1 คุณภาพชีวิต การจัดการพื้นที่แบบโคกหนองนาโมเดล ก่อให้เกิดรายได้แก่เกษตรกร ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น ความเป็นอยู่ที่ดี เสริมสร้างสภาพความเป็นอยู่ที่ดีแก่ชีวิตและครอบครัว เพราะในพื้นที่โคกหนองนาโมเดล สามารถทำให้เกิดการสร้างแหล่งอาหารที่ดี มีที่อยู่อาศัยที่ดี มียาสมุนไพรเพื่อการรักษาและป้องกันโรคได้ดี ทำให้สมาชิกในครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างพร้อมหน้า ทำให้เกิดการได้ช่วยเหลือ เกื้อกูลการงาน ครอบครัวได้ทำงานร่วมกัน ลดภาระการใช้จ่าย ทำให้ไม่มีหนี้สิน นอกจากนี้แล้วการทำงานโคกหนองนาโมเดล ที่ทำให้ได้ขุดดิน ปลูกต้นไม้ ใสปุ๋ย ดาย หญ้า ได้ยืน เดิน นั่ง นอน ในพื้นที่ ที่มีอากาศบริสุทธิ์ มีสภาพแวดล้อมที่ดี การทำงานโคกหนองนา โมเดลจึงเป็นโอกาสที่ทำให้ได้ออกกำลังกายในทุกวัน ก็จะช่วยให้ร่างกายมีความแข็งแรง

2.2 เศรษฐกิจ การจัดการพื้นที่แบบโคกหนองนาโมเดล ทำให้เกษตรกรมีรายได้จากการทำการเกษตร ผลผลิตสามารถจำหน่ายได้ราคาดี ทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น ซึ่งการจัดการพื้นที่แบบโคก หนอง นา

ช่วยลดความยากจนผ่านการสร้างความมั่นคงทางอาหารและรายได้ให้กับเกษตรกร การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ระบบโคกหนองนาช่วยให้เกษตรกรสามารถปลูกพืชได้หลากหลายชนิดตลอดทั้งปี การสร้างรายได้ให้ครัวเรือน และชุมชน นอกจากนี้แล้วยังเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พื้นที่โคกหนองนาสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรและการเรียนรู้ สร้างรายได้เสริมให้ชุมชน ดังเช่นเรือนเคียงนา

2.3 สังคม การจัดการพื้นที่แบบโคกหนองนาโมเดล การจัดการพื้นที่แบบโคกหนองนาโมเดล ทำให้เกิดการดึงคนในสังคมให้อยู่ด้วยกันได้ อย่างมีความสุข ชุมชนก็จะเกิดสันติสุข ไม่ทะเลาะกัน ไม่แก่งแย่งชิงดี ชิงเด่น ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ช่วยเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชนการพัฒนาพื้นที่แบบโคก หนอง นามักเริ่มต้นจากความร่วมมือของคนในหมู่บ้าน ทั้งช่วยกันขุดบ่อ ปลูกต้นไม้ แบ่งปันความรู้ ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ฟังพากัน และสร้างสายสัมพันธ์แน่นแฟ้นมากขึ้น

2.4 ทรัพยากร การจัดการพื้นที่แบบโคกหนองนาโมเดล ก่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด มีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ดิน การปลูกพืชหลายชนิดและคลุมดินช่วยป้องกันการพังทลายของหน้าดิน การใช้ปุ๋ยหมักและอินทรีย์วัตถุทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น “หนอง” หรือแหล่งเก็บน้ำ กลางแปลง ทำหน้าที่เป็นอ่างเก็บน้ำธรรมชาติ ใช้รดพืชตลอดปี ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า นำเศษฟาง มูลสัตว์ ไปนำมาใช้ทำปุ๋ยหมักแทนการใช้สารเคมี นำวัสดุธรรมชาติมาทำโรงเรือน รั้ว หรือเครื่องมือเกษตร ลดการใช้ทรัพยากรนอกพื้นที่

อภิปรายผล

หลักการจัดการพื้นที่ตามรูปแบบโคก หนอง นา โมเดล กรณีศึกษา เรือนเคียงนา เกษตรอินทรีย์สืบ ศาสตร์พระราชา หมู่ที่ 12 ตำบลนาไม้ไผ่ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดนครศรีธรรมราช

1. **หลักในการจัดการพื้นที่โคก** จากสัดส่วนของพื้นที่โคก หนอง นา ทั้งหมด มีการพื้นที่ส่วนที่เป็นโคก ประมาณ 60 เปอร์เซ็นต์ โดยพื้นที่โคกจะมาจากการขุดหนอง เพื่อใช้ประโยชน์ในการกักเก็บน้ำ โดยนำ ดินที่ขุดหนองนำมาเป็นโคก เพื่อให้มีลักษณะสูงชันมากกว่าปกติจากพื้นที่เดิม เพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัย และสำหรับ เพาะปลูก แล้วก็ใช้พื้นที่ในการเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนเพชรบุรี ที่กล่าวว่า พื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักทฤษฎีใหม่ ประยุกต์สู่ “โคก หนอง นา โมเดล” อำเภอกา ย้อย เป็นไปตามกิจกรรมการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบ ตั้งแต่การจัดการพื้นที่ ออกแบบและปรับพื้นที่เป็นไปตามภูมิ สังคม การปรับปรุงสภาพดิน และปลูกป่า 5 ระดับ จนเต็มพื้นที่ ทำให้มีฝักบัวบริโภคในครัวเรือน และยังมีแบ่งปัน ให้กับครัวเรือนที่อยู่อาศัย และเพื่อนบ้าน ยังให้คำแนะนำให้ทำตาม (ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนเพชรบุรี, 2566) และต้องคำนึงถึงปัจจัยแวดล้อม การพิจารณาการจัดการเกษตรในเมือง ปัจจัยด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม ปัจจัยด้านสังคมและ วัฒนธรรม และปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ซึ่งส่งผลให้เกิด การเสริมสร้างพลังทางเศรษฐกิจ แก่ครอบครัวและชุมชนสู่ เศรษฐกิจที่มั่นคง และ เสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวสู่ชุมชนและสังคมอีกด้วย (รุจิกาญจน์ สานนท์ และนิติพัฒน์ กิตติรักษกุล, 2564)

2. **หลักในการจัดการพื้นที่หนอง** เรือนเคียงนาได้มีการขุดคลองไส้ไก่ เป็นเส้นทางน้ำหรือที่เรียกว่า มีหน้าที่หลัก ๆ คือ เป็นที่สำหรับใช้เลี้ยงปลาและมีหน้าที่กักเก็บน้ำการทำโคก หนอง นา ต้องมีการบริหารในการ จัดการพื้นที่ คือ หลักของหนองการกักเก็บน้ำ จะเก็บน้ำฝนที่ตกลงมาในพื้นที่ของเราให้อยู่ในหนองได้มากที่สุดที่ จะดึงน้ำมาใช้ในหน้าแล้งและในเรื่องของการปลูกผัก การเลี้ยงหมูป่า การเลี้ยงไก่ และการเลี้ยงปลา ซึ่งสอดคล้อง กับแนวคิดของ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ ที่กล่าวว่า น้ำฝนอาจไร้ค่าและอาจสร้าง ปัญหาในยามที่มีมากเกินไป แต่หากฝนทิ้งช่วง น้ำเพียงน้อยนิดก็มีคุณค่ามหาศาล ความไม่สมดุลนี้สามารถแก้ไขได้ ด้วยการ “เก็บน้ำ” ในตอนนี้จะเล่าถึงวิธีการกักเก็บน้ำไว้ในพื้นที่ ซึ่งมี 3 วิธี คือ

2.1 เก็บน้ำไว้ในหนอง การขุดหนองจะต้องขุดให้คดโค้ง และมีระดับตื้นลึกแตกต่างกันไปในแต่ละจุด ก่อนขุดต้องมีการคำนวณปริมาณน้ำที่สามารถเก็บได้ในหนองเพื่อให้พอใช้งาน

2.2 เก็บน้ำไว้บนโคก ทำได้โดยการปลูกป่าและเก็บในระบบรากของต้นไม้ที่ปลูกไว้ 5 ระดับ ได้แก่ ไม้ระดับสูง ไม้ชั้นกลาง ไม้ชั้นเตี้ย ไม้เรียดิน และไม้หัวใต้ดิน ไม้แต่ละระดับควรจะมีอย่างน้อยไม่น้อยกว่า 21 ชนิด เพื่อสร้างความหลากหลายของระบบราก เมื่อฝนตกลงมา ระบบรากจะช่วยอุ้มน้ำไว้ในดิน

2.3 เก็บไว้ในนา ยกคันนาให้สูงและกว้าง สามารถเก็บน้ำไว้ในช่วงฝนทิ้งช่วง นอกจากนี้เรายังสามารถปลูกพืชผักไว้บนคันนาได้อีกด้วย (สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, 2560)

3. หลักในการจัดการพื้นที่นา พบว่า มีการใช้พื้นที่ 30 % เพื่อทำการปลูกข้าวแบบเกษตรอินทรีย์ที่ปลอดสารพิษ ไม่ใช่ปุ๋ยเคมีในการบำรุงต้นข้าว แต่ที่นี้เราจะใช้มูลของสุกรเป็นปุ๋ยในการบำรุงต้นข้าว มีการปลูกเพื่อไว้บริโภคมากกว่าการจำหน่าย จะมีการปลูกข้าวปีละครั้งเพื่อไว้กินเอง มีการเก็บเกี่ยวเอง ทำเองทุกอย่าง เพื่อเป็นการลดค่าแรงลดต้นทุน เป็นการลดค่าใช้จ่ายในการซื้อข้าวมาบริโภค ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ กิตติพงษ์ แซ่เตียว และคณะ กล่าวไว้ว่า หากมูลสุกรถูกจัดเก็บไว้ในฟาร์มเป็นเวลานานอาจเป็นแหล่งเพาะเชื้อโรคหากไม่มีวิธีการจัดการที่ดี แต่ถ้านำไปเป็นปุ๋ยใส่หน้าข้าวก็ทำให้ต้นข้าวสูงสวย และลดการใช้ปุ๋ยเคมีอีกด้วย (กิตติพงษ์ แซ่เตียว และคณะ, 2565)

ประโยชน์ของการจัดการพื้นที่ตามรูปแบบโคกหนองนาโมเดล กรณีศึกษา เรือนเคียงนา เกษตรอินทรีย์สืบศาสตร์พระราชฯ หมู่ที่ 12 ตำบลนาไม้ไผ่ อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

1. คุณภาพชีวิต การจัดการพื้นที่แบบโคกหนองนาโมเดล ก่อให้เกิดรายได้แก่เกษตรกร ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น มีความเป็นอยู่ที่ดี เสริมสร้างสภาพความเป็นอยู่ที่ดีแก่ชีวิตและครอบครัว เพราะในพื้นที่โคกหนองนาโมเดล สามารถทำให้เกิดการสร้างแหล่งอาหารที่ดี มีที่อยู่อาศัยที่ดี มียาสมุนไพรเพื่อการรักษาและป้องกันโรคได้ดี ทำให้สมาชิกในครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างพร้อมหน้า ทำให้เกิดการได้ช่วยเหลือ เกื้อกูลการทำงาน ครอบครัวได้ทำงานร่วมกัน ลดภาระการใช้จ่าย ทำให้ไม่มีหนี้สิน นอกจากนี้แล้วการทำงานโคกหนองนาโมเดล ที่ทำให้ได้ขุดดินปลูกต้นไม้ ใส่ปุ๋ย ดย หล้า ไถยีน ดิน นัง นอน ในพื้นที่ ที่มีอากาศบริสุทธิ์ มีสภาพแวดล้อมที่ดี การทำงานโคกหนองนา โมเดลจึงเป็นโอกาสที่ทำให้ได้ออกกำลังกายในทุกวัน ก็จะช่วยให้ร่างกายมีความแข็งแรง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ภูพิทักษ์ ภูประกิจ ที่กล่าวว่า เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จต้องมีความเชื่อมั่นในความสามารถของตัวเอง มีความสามารถในการควบคุมเหตุการณ์แก้ปัญหาด้วยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ นอกจากนี้แล้วยังมีความสม่ำเสมอและใส่ใจในการเรียนรู้ในวิชาชีพแสวงหาโอกาสสร้างเครือข่ายมีทักษะการจัดการอื่น ๆ รวมทั้งการจัดการเชิงกลยุทธ์ (ภูพิทักษ์ ภูประกิจ, 2557)

2. เศรษฐกิจ การจัดการพื้นที่แบบโคกหนองนาโมเดล ทำให้เกษตรกรมีรายได้จากการทำการเกษตร ผลผลิตสามารถจำหน่ายได้ราคาดี ทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น ซึ่งการจัดการพื้นที่แบบโคกหนองนาช่วยลดความยากจนผ่านการสร้างความมั่นคงทางอาหารและรายได้ให้กับเกษตรกร การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ระบบโคกหนองนาช่วยให้เกษตรกรสามารถปลูกพืชได้หลากหลายชนิดตลอดทั้งปี การสร้างรายได้ให้ครัวเรือน และชุมชน นอกจากนี้แล้วยังเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พื้นที่โคกหนองนาสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรและการเรียนรู้ สร้างรายได้เสริมให้ชุมชน ดังเช่นเรือนเคียงนา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส และคณะ กล่าวไว้ว่า แนวคิดการทำโคกหนองนาโมเดลให้สำเร็จต้องอาศัยความพอใจเชื่อมั่นการทำกิจกรรมแบบผสมผสานมากกว่าการทำกิจกรรมเชิงเดี่ยว ต้องขยันหมั่นเพียรลงมือทำ มีภาวะผู้นำทำกิจกรรม มีน้ำใจไมตรีต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทั้งในครอบครัวและกลุ่มกิจกรรมด้วยกัน และอาศัยการค้นหาแนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมใหม่ ๆ ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างชาวศิกรเพื่อเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส และคณะ, 2565)

3. สังคม การจัดการพื้นที่แบบโคกหนองนาโมเดล การจัดการพื้นที่แบบโคกหนองนาโมเดล ทำให้เกิดการดึงคนในสังคมให้อยู่ด้วยกันได้ อย่างมีความสุข ชุมชนก็จะเกิดสันติสุข ไม่ทะเลาะกัน ไม่แก่งแย่งชิงดี ชิงเด่น ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ช่วยเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชนการพัฒนาพื้นที่แบบโคก หนอง นา มักเริ่มต้นจาก

ความร่วมมือของคนในหมู่บ้าน ทั้งช่วยกันขุดบ่อ ปลูกต้นไม้ แบ่งปันความรู้ ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ฟังพากัน และสร้างสายสัมพันธ์แน่นแฟ้นมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ปาจารย์ อ่อนสอาด กล่าวไว้ว่า ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมให้ดำรงอยู่อย่างพอเพียงและอยู่รอดได้ภายใต้สภาวะแวดล้อมที่ผันผวน เพื่อมุ่งหมายให้ผู้คนสามารถอยู่รอดได้ในสังคม (ปาจารย์ อ่อนสอาด, 2553)

4. ทรัพยากร การจัดการพื้นที่แบบโคกหนองนาโมเดล ก่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด มีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ดิน การปลูกพืชหลายชนิดและคลุมดินช่วยป้องกันการพังทลายของหน้าดิน การใช้ปุ๋ยหมักและอินทรีย์วัตถุทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น “หนอง” หรือแหล่งเก็บน้ำกลางแปลง ทำหน้าที่เป็นอ่างเก็บน้ำธรรมชาติ ไร่นาดินชุ่มชื้นตลอดปี ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า นำเศษฟาง มูลสัตว์ ใบไม้มาใช้ทำปุ๋ยหมักแทนการใช้สารเคมี นำวัสดุธรรมชาติมาทำโรงเรือน รั้ว หรือเครื่องมือเกษตร ลดการใช้ทรัพยากรนอกพื้นที่ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร กล่าวไว้ว่า โคกหนองนาโมเดล ยังเน้นการใช้ปุ๋ยธรรมชาติ การปลูกพืชหมุนเวียน และการไม่ใช้สารเคมีเพื่อรักษาสุขภาพดินและน้ำ ตลอดจนอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในท้องถิ่น ส่งผลให้เกษตรกรพึ่งตนเองได้ มีรายได้ตลอดปี และลดการพึ่งพาตลาดหรือสินค้าจากภายนอก ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างความยั่งยืนทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมให้กับชุมชนอย่างแท้จริง (สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร, 2546)

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 12 การจัดการพื้นที่โคก หนอง นา โมเดล

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะพบว่า การจัดการพื้นที่แบบโคก หนอง นา โมเดล ณ เรือนเคียงนา จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นการบริหารจัดการพื้นที่อย่างเป็นระบบโดยแบ่งสัดส่วนเป็นโคก (60%) หนอง และนา (30%) เพื่อการพึ่งพาตนเองตามศาสตร์พระราชา ซึ่งช่วยยกระดับคุณภาพชีวิต สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจผ่านเกษตรอินทรีย์และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตลอดจนฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและเสริมสร้างสังคมที่เข้มแข็ง โดยมีข้อเสนอแนะสำคัญ คือ ผู้ที่สนใจควรศึกษาหลักการและสภาพพื้นที่ของตนเองให้ถ่องแท้ก่อนเริ่มดำเนินการ เพื่อลดความเสี่ยงด้านงบประมาณ ควรมีการปลูกฝังปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่เยาวชนเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพึ่งพาตนเองและการแบ่งปัน รวมถึงควรส่งเสริมให้เป็นศูนย์การเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ผู้สนใจและเป็นแนวทางในการทำวิจัยเพื่อต่อยอดกระบวนการจัดการเกษตรอินทรีย์ในรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ที่ยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรชนก สนิทวงศ์ และคณะ. (2563). แนวทางการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สู่การสร้างสังคม อยู่ดีมีสุข “พอมมี พอกิน พอใช้”. วารสาร มจร การพัฒนาสังคม, 5(1), 22-33.
- กิตติพงศ์ แซ่เตียว และคณะ. (2565). การพัฒนาวิธีหมักปุ๋ยมูลสุกรแบบเติมอากาศและจุลินทรีย์อัดโน้มัต. วารสารเทคโนโลยีอุตสาหกรรม, 7(2), 104-112.
- ปาจริย์ อ่อนสอาด. (2553). วิธีการดำเนินชีวิตแบบพอเพียงกรณีศึกษา ศูนย์การเรียนรู้วิถีกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง ตำบลหนองบอนแดง อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี. เรียกใช้เมื่อ 17 ธันวาคม 2568 จาก <https://www.dpu.ac.th/dpurdi/research/266>
- พระมหาพรชชา ธรรมหาโส และคณะ. (2565). แนวคิดโคกหนองนาโมเดลเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. วารสารศิลปการ จัดการ, 6(1), 419-434.
- ภูพิทักษ์ ภูประกิจ. (2557). รูปแบบความสำเร็จธุรกิจเกษตรมูลค่าเพิ่ม กรณีศึกษา โคกหนองนา โมเดล พื้นที่ภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น, 21(1), 115-134.
- มูลนิธิชัยพัฒนา. (2560). เศรษฐกิจพอเพียง. เรียกใช้เมื่อ 15 ธันวาคม 2568 จาก <https://www.chaipat.or.th/publication/publish-document/sufficiency-economy.html>
- รุจิภาญจน์ สานนท์ และนิติพัฒน์ กิตติรักษกุล. (2564). การประยุกต์ใช้โคกหนองนาโมเดลสำหรับการจัดการ การเกษตรในเมืองเพื่อความยั่งยืน. วารสารเครือข่ายส่งเสริมการวิจัยทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 4(2), 137-150.
- ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนเพชรบุรี. (2566). วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อการพัฒนาศักยภาพศูนย์ เรียนรู้พื้นที่ ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามหลักทฤษฎีใหม่ประยุกต์สู่ “โคก หนอง นา โมเดล” อำเภอยาย้อย จังหวัดเพชรบุรี. ใน รายงานการวิจัย. ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนเพชรบุรี.
- สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร. (2546). โคกหนองนาโมเดล กับการจัดการพื้นที่เกษตรเพื่อชีวิตที่ยั่งยืน. เรียกใช้เมื่อ 19 ธันวาคม 2568 จาก <https://www.arda.or.th/detail/6147>
- สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ. (2560). การบริหารจัดการน้ำ ด้วย “โคก หนอง นาโมเดล”. เรียกใช้เมื่อ 15 ธันวาคม 2568 จาก <https://www.nectec.or.th/news/news-pr-news/khoknongna.html>